

П'ЕСА БРАЊІСЛАВА НУШЫЧА «ПАЊІ МІЊІСТЭРША» НА БЕЛАРУСКАЙ СЦЭНЕ

Ю. В. Маркевіч

19 снежня 1956 года Беларускай дзяржаўнай акадэмічнай тэатр імя Я. Купалы запрашаў гледачоў і крытыкаў на чарговую прэм'еру – пастаноўку п'есы сербскага драматурга Браніслава Нушыча (1864 – 1938) «Госпођа министарка» («Пані міністэрша»). Гэтая назва яшчэ задоўга да з'яўлення на беларускіх афішах увайшла ў сусветны тэатральны летапіс. «Пані міністэрша» ставілася ў розных краінах, на розных сцэнах, у розныя гады. І хоць час і месца дзеяння п'есы дастаткова дакладна працываюцца, кожны рэжысёр знаходзіў у ёй актуальнае і блізкае свядомасці сваіх сучаснікаў. Тады, 50 – 60 год назад, у ёй часцей за ўсё акцэнтавалася высмейванне чалавечых заган – кар'ерызму і кумаўства, духоўнага ўбоства, абмежаванасці, а ў аснову камічнага эфекта клалася смяхотнасць паводзін мяшчанкі.

Калі казаць пра пастаноўку гэтай п'есы ў іншых краінах былога СССР, то, напрыклад, у Расіі адным з першых «Пані міністэршу» прадставіў тэатр імя Массавета ў 1946 годзе, што, заўважым, на 10 гадоў раней, чым на нашай сцэне, а на Украіне з ёй пазнаёміў гледача тэатр імя Лесі Українкі ў 1948 годзе.

Цікава, ці былі беларускія пастаноўкі самастойным крокам насустрач сербскай класіцы, ці яны проста адлюстравалі сабой падзеі ўнутры вялікай дзяржавы. У савецкія часы было нормай, калі пэўны твор з-за яго антыбуржуазнага зместу папулярываўся, распаўсюджваўся па ўсіх рэспубліках СССР. Аднак ёсць усе падставы лічыць, што ў дадзеным выпадку мела месца іншая абумоўленасць успрымання п'ес сербскага драматурга Б. Нушыча

У Купалаўскім тэатры над спектаклем па п'есе Б. Нушыча «Пані міністэрша» працавалі рэжысёр Л. Рахленка, мастак Б. Малкін і кампазітар Ю. Берукоў. Атрымаўся ўдалы сінтэз ансамбля акцёраў, мастацкага афармлення і лёгкай жартаўлівай музыкі. На беларускую мову тэкст п'есы быў перакладзены А. Астрэйкам.

Прэм'ера прайшла з поспехам. У газетах адразу з'явілася шмат водгукаў, якія заканчваліся прыблізна аднолькава: «Мінчане цёпла сустрэлі новую пастаноўку». «Пані міністэрша» – спектакль, які быў прыняты публікай з захапленнем. У ім высмейваюцца загані, уласцівыя людзям буржуазнага грамадства, менавіта такая тэматычная скіраванасць і была тады патрэбна савецкаму гледачу. Дзеянне адбываецца на мяжы

XIX і XX стагоддзяў, але персанажы і сітуацыі п'есы лёгка кладуцца на сучасныя падзеі, а часам і на пэўныя тыпы. Сапраўды, галоўнае, што можа звязваць гэты твор з сучаснасцю – далёка не аднесенасць яго да таго самага буржуазнага грамадства. Увагу трэба звярнуць на агульныя спецыфічныя ўмовы жыцця, што правакуюць фарміраванне такіх асоб і характараў, як створаныя Б. Нушычам. А ці змяніліся гэтыя ўмовы цяпер, ці нельга суаднесці адлюстраваную ў п'есе праблему з тым, што адбываецца вакол нас? У сувязі з гэтым нельга не адзначыць, што, вядучыя тэатры суседніх краін ў 1990-я гады аднавілі пастаноўкі п'ес Браніслава Нушыча, бо «Пані міністэрша», як і іншыя творы яго, пасвойму актуалізуюць пытанне аб прыродзе ўлады, якому Б. Нушыч прысвячаў у сваёй творчасці найбольш увагі. Такім чынам, вымалёўваюцца дзве істотныя прычыны, якімі абумоўліваецца актуальнасць п'есы «Пані міністэрша» ў наш час – гэта тэма чалавечых характараў і тэма ўлады. Абедзве яны застаюцца важнымі незалежна ад часу.

Ацэнім змест гэтага твора падрабязней. Б. Нушыч востра, сатырычна паказаў сям'ю аднаго міністра даўнейшага часу.

Галоўная гераіня – Жыўка, міністрава жонка. На пачатку п'есы яна прадстае як жанчына, засмучоная матэрыяльная нястачай, што думае толькі аб тым, як выбрацца з беднасці, дзе пазычыць грошы, калі нават цётка не хоча ёй дапамагчы. Муж пані Жыўкі – чыноўнік Сіма, прасцяк, няўключода, прыносіць адно невялікае жалаванне ў той час, як іншыя калегі яго і хабар бяруць, і яшчэ па-рознаму круцяцца, хітруюць. Ёй здаецца, што і дзеці выраслі не такімі, як хацелася, і наогул жыццё не склалася, а хтосьці, горшы, мае без усялякіх на тое правоў і падстаў значна больш. І – вось дык цуд! – раптам яна сама атрымлівае так шмат, што ажно вар'яецца ад гэтага свайго шчасця. Яе мужа прызначаюць міністрам. Новы статус абавязвае яго абзавесціся новым цыліндрам і новымі апартаментамі, а пані Жыўку, яго жонку, больш не задавальняюць нават сваякі – у яе павінна ўсё быць так, як у вышэйшым грамадстве, у тым ліку і зяць. У Жыўкі безліч спраў: заняцца асабістым жыццём дачкі, дапамагчы ўладкавацца сваякам, самой стаць свецкая дамай.

Але вельмі хутка здарылася так, што на месца Сімы Попавіча прыйшоў чарговы міністр, і вынік, як у казцы «Пра залатую рыбку» – гераіня застаецца ні з чым...

Што да рэакцыі крытыкі на гэты спектакль, то дыяпазон меркаванняў быў шырокі. Па-рознаму ацэньвалася праца мастака і кампазітара. Так, А. Есакоў ў артыкуле «Госпожа министерша» [1] падкрэсліваў добрыя знаходкі і выдумку мастака Б. Малкіна, дарэчнасць лёгкай і жартаўлівай

музыкі кампазітара Ю. Бірукова, у той час, як Я. Рамановіч у сваім артыкуле «Вясёлы спектакль» [4] адзначаў недахопы мастацкага афармлення – мноства лішніх рэчаў, якія толькі засланяюць сцэну або з’яўляюцца непатрэбнымі, а музыку палічыў малавыразнай.

Крытыкі слухна заўважалі набліжэнне Нушыча да гогалеўскіх традыцый, пра ўплыў рускага сатырыка: «Драматургія Браніслава Нушыча хоць і не мае трывалых гогалеўскіх традыцый, аднак знаходзіцца пад выразным уплывам вялікага рускага сатырыка» [4].

У Нушыча, як і ў Гогаля, часцей за ўсё няма станоўчых герояў, у кожным чалавеку сатырык знаходзіць адмоўныя рысы і высмейвае іх. З самога зместу п’есы сапраўды відавочна адсутнасць станоўчых герояў, але вобразы ўсё роўна можна было б, хоць і ўмоўна, падзяліць на дзве групы, на чале адной з якіх, зразумела, пані міністэрша, а другую прадстаўляе яе зяць Чэда, які на працягу ўсёй п’есы супрацьдзейнічае сваёй цешчы. Аднак нельга сказаць, што сваім супраціўленнем ён уздымае сябе вышэй за астатніх персанажаў. А. Есакоў жа бачыць у вобразе Чэды і яшчэ двух персанажаў п’есы герояў настроеных супраць Жыўкі, надаючы ім пэўныя станоўчыя рысы.

Памылковым здаецца таксама бачанне А. Есаковым прычыны адстаўкі Сімы Попавіча. Ён піша: «Муж Жыўкі падаў у адстаўку, таму што не па плячы яму такі цяжар» [1]. Але, паводле зместу п’есы, ён вымушаны быў пакінуць кабінет міністраў з-за скандалу, які распаліўся вакол яго жонкі ў прэсе. Можна было б падумаць, што пры пастаноўцы п’есы Купалаўскім тэатрам быў перароблены змест і адсюль такая недарэчнасць. Аднак далей А. Есакоў адзначае, што менавіта інтрыгі пані Жыўкі прыводзяць яе мужа да тых сумных вынікаў.

Я. Рамановіч у сваім водгуку «Вясёлы дзень» бачыць падзеі п’есы характэрнымі не толькі для каралеўскай Сербіі, у якой адбываецца дзеянне, але і для іншых вялікіх і малых дзяржаў, што пашырае месца дзеяння і надае праблематыцы п’есы больш абагулены характар. Гэтая магчымасць суаднесці абставіны, падзеі, характары і тыпы сербскай рэчаіснасці з тагачаснай беларускай рэальнасцю даюць падставы крытыку абгрунтаваць зварот Купалаўскага тэатра да п’есы Б. Нушыча, тым больш, што таленавіты акцёрскі ансамбль дазваляе гэта зрабіць

На жаль, цяпер творчасць Б. Нушыча ў Беларусі не папулярны, яго імя даўно знікла з афіш нашых тэатраў. У Сербіі п’есы Б. Нушыча не сыходзілі са сцэн увогуле. Іншая сітуацыя складваецца і ў такіх краінах, як Расія і Украіна [1; 2; 3].

Так, у 1995 годзе пад кіраўніцтвам рэжысёра-пастаноўшчыка А. Белінскага адбылася прэм’ера музычнай камедыі «Пані міністэрша» ў

Пецябургскім тэатры імя Ул. Маякоўскага. П'еса ставіцца там і цяпер, жыхары усёй Расіі маюць магчымасць бачыць яе таксама і падчас гастралювання пецябургскай трупы [8].

У 2001 годзе, якраз тады, калі Кіеўскі Нацыянальны тэатр імя Лесі Українкі адзначаў сваё 75-годдзе, ён таксама аднавіў пастаноўку п'есы «Пані міністэрша» як камедыі з элементамі фарсу (рэжысёр – В. Юрцоў). І зноў жа гэтая камедыя там на сцэне трымаецца [6]. На пытанне журналістаў і гледачоў, навошта п'еса 1929 года ўзята ў рэпертуар тэатра цяпер, выканаўцы адказвалі амаль адназначна: «П'еса – вострасучасная, не злабадзённая, а менавіта сучасная» [6].

А чаму беларускія тэатры не прапаноўваюць нам гэтую п'есу? Магчыма, праграмуецца такое яе ўспрыняцце публікай, што рызыкаўна рабіць пастаноўку. Магчыма, нашых рэжысёраў стрымлівае тэма п'есы, звязаная з палітыкай, з урадам. Апошняе магло б паўплываць таксама і на лёс «Пані міністэршы» ў Сербіі: усім вядома, што палітычная сітуацыя там зменлівая. Але сённяшняя выканаўца ролі Жыўкі ў Бялградскім нацыянальным тэатры Радміла Жыўкавіч, адзначае, што ў гэтым спектаклі не абавязкова паказваць адносіны да палітыкі; сербскія акцёры, гэтага і не робяць; важна навучыць людзей паводзіць сябе ў сучасным грамадстве, а п'еса Нушыча, яе сюжэт і ідэі якраз даюць падставу для такіх роздумаў [5].

Камедыя «Пані міністэрша» – бадай, самая вядомая і распаўсюджаная ў свеце з усіх п'ес Б. Нушыча. Прыемна, што ў свой час беларусы мелі магчымасць пазнаёміцца з ёй. Але вельмі б хацелася, каб і цяпер наш тэатр меў у сваім рэпертуары п'есу Браніслава Нушыча, тым больш, што прыклады гэтаму ўжо пададзены. Магчыма, якраз цяпер да месца азірнуцца на тое, што адбываецца ў культурным жыцці іншых краін, ва ўсялякім выпадку – у дачыненні да п'ес Нушыча.

Літаратура

1. Есаков А. «Госпожа министерша» // Знамя юности. 1957. 7 февр.
2. Новыя спектаклі // Літаратура і мастацтва. 1956. 27 снежня.
3. Новый спектакль «Госпожа министерша» // Знамя юности. 1956. 23 дек.
4. Рамановіч Я. Вясёлы спектакль // Літаратура і мастацтва. 1957. 2 лют.
5. Knežević Baletić V. Gospođa ministarka // New Review. 2004. №5. P. 22-26.
6. Інтэрнэт-адрас: <http://www.day.kiev.ua/ru.2001.44>.
7. Інтэрнэт-адрас: <http://www.mayakovsky.ru/Spekt/afisha.shtml>.